

Silvija Migles

Socijalni nauk Crkve – mogućnost plodonosne suradnje. Socijalna dimenzija vjere u ekumenskom dijalogu

Povzetek: Socijalna tematika je prisutna u Crkvi od početka kršćanstva. Poznato je da kršćanske Crkve na različite načine očituju praktičnu socijalnu dimenziju vjere pomažući konkretno one koji su u potrebi. Teoretski vid socijalne dimenzije vjere je temeljito razrađen u katoličkom socijalnom nauku počevši od pape Lava XIII. i prve socijalne enciklike *Rerum novarum* (15. 05. 1891.). U protestantskim Crkvama se taj vid razvijao unutar socijalne etike, osobito u drugoj polovici 20. stoljeća. U pravoslavnim Crkvama se socijalnoj tematici pod teoretskim vidom raspravlja tek u novije vrijeme, počevši od prvog službenog dokumenta Ruske pravoslavne Crkve pod nazivom *Temelji socijalne doktrine Ruske pravoslavne Crkve* (kolovoz 2000.). Na Pravoslavnom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Beogradu 2006. godine je po prvi puta uveden kolegij Hrišćanska sociologija koji obuhvaća socijalnu tematiku. Unutar socijalnog nauka katoličke Crkve brojna su pitanja o kojima bi se moglo – pod ekumenskim i dijaloškim vidom – na temelju socijalnog učenja kršćanskih Crkava temeljito raspravljati. U radu će se ukazati na važnu potrebu produbljenja ekumenske dimenzije socijalnog nauka Crkve, na teološki dijalog sa socijalnim učenjem drugih kršćanskih Crkava i zajednica, kao i na njihovu tješnju povezanost na djelatnoj razini, na području siromaštva i socijalne pravde.

Ključne besede: socijalni nauk Crkve, ekumenski dijalog, socijalna etika, hrišćanska sociologija

Summary: *The Social Teaching of the Church in Ecumenical Dialogue*

*Social themes have been present in the Church since the beginning of Christianity. It is a known fact that Christian Churches manifest the practical, social dimensions of faith in many ways by concretely helping those that are in need. The theoretical aspect of the social dimension of the faith has been minutely systematised in Catholic social teaching, starting with Pope Leo XIII and the first social encyclical letter *Rerum Novarum* (May 15, 1891). In Protestant Churches this aspect developed within 'social ethics,' especially in the second half of the 20th century. Orthodox Churches, on the other hand, started*

to discuss the theoretical aspect of social themes only recently, starting from the first official document of the Russian Orthodox Church, entitled *Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church* (August, 2000). In 2006, the Orthodox Faculty of Theology of the University of Belgrade introduced the course *Christian Sociology*, which covers social themes. There are many issues in the social teaching of the Catholic Church which could be discussed from ecumenical and dialogical points of view. The paper will point out the important need for deepening ecumenical dimension of the social teaching of the Church, theological dialogue with social teachings of other Christian Churches, as well as the importance of their closer cooperation on the level of activity, and in the areas of poverty and social justice.

Keywords: *social teaching of the Church, ecumenical dialogue, social ethics, Christian sociology*

Uvod

Ekumensko-teološka traganja za onim oblicima kršćanskoga života koji će doprinijeti učinkovitom poznavanju ali i svjedočenju socijalne dimenzije kršćanske vjere usmjerena su ka unapređenju načina života u pozitivnim odnosima s drugima. Tome svjedoči i crtica iz teološkog života koja je i usmjerila promišljanja predstavljena na ovim stranicama. Prije desetak godina prof. dr. sc. Stjepan Baloban, pročelnik Katedre socijalnog nauka Crkve Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pripremao se za posjetu Beogradskoj nadbiskupiji i Bogoslovnom fakultetu Srpske pravoslavne Crkve u Beogradu, gdje se 5. travnja 2006. godine održao cjelodnevni studijski skup o socijalnom nauku Katoličke Crkve, a povodom predstavljanja prijevoda *Kompendija socijalnog nauka Crkve* (Papinsko vijeće Iustitia et pax, 2004. Rim) na srpski jezik. Tada je episkop Irinej izrekao nešto veoma važnoga, kako za teološki tako i za ekumenski dijalog, a to je da će prijevod *Kompendija* »na srpski jezik, uz slični kompendij Ruske pravoslavne Crkve, dobro doći u izradi jedne zbirke dokumenata o socijalnim pitanjima koju bi trebao izraditi uskoro Pravoslavni bogoslovni fakultet Univerziteta u Beogradu, jer `potreba za socijalnim učenjem veća je danas nego bilo kada u povijesti´, naglasio je episkop. On je također istaknuo da po pitanju socijalnog nauka ne postoje razlike među Crkvama, kako teorijske tako i praktične. On je izrazio i nadu da će Crkve zajednički djelovati kako u svjedočenju ljubavi, tako i u novoj evangelizaciji svijeta.« (A. A. 2006) U razmišljanjima i razgovorima s prof. Balobanom ovaj događaj se promatrao kao početak jednoga dobrog procesa suradnje i dijaloga između Rimokatoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve, posebice između onih teologa kojima je na srcu socijalna dimenzija kršćanske vjere. Suradnja se nastavila u istoj godini korespondencijom prof. Balobana i prof. Zo-

rana Krstića, a u jesen 2006. godine na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu uveden je novi obvezatni predmet Hrišćanska sociologija,¹ nositelja prof. Krstića. Iduće 2007. godine sa ruskog je preveden prvi službeni dokument o društvenim pitanjima Ruske pravoslavne Crkve »Osnovi socijalne koncepcije Ruske pravoslavne Crkve« (Moskva, kolovoz 2000.). Srpska pravoslavna Crkva je započela svoj govor o socijalnoj dimenziji pravoslavlja i Pravoslavne crkve.

Socijalni govor protestantizma, protestantska socijalna etika je u socijalnom nauku Katoličke Crkve nedovoljno poznata. Jedan od glavnih razloga je u činjenici konfesionalnih specifičnosti protestantizma i »različitosti lica« (Dahm 1991, 133) protestantske socijalne etike, ali i u činjenici nedostatnosti teoloških dijaloga između protestanata i katolika. S ciljem njezina nadvladavanja i izgradnje teološkoga dijaloga na europskim prostorima na tu nedostatnost ukazuje knjiga *Perspektiven ökumenischer Sozialethik. Der Auftrag der Kirchen im größeren Europa* (Gabriel et al. 2005), upravo u svrhu veće intelektualne povezanosti i obogaćenja rasprave o dijakonskoj i socijalnoj misli u Europi i za Europu. Poznati njemačko-austrijski evangelički teolog prof. dr. Ulrich H. J. Körtner ukazao je u svojem prilogu kako se oblik službenoga socijalnog učenja kod protestanata razvija tek nakon 1945. godine. Radi se o »evangeličkim memorandumima« koji se po svojoj autoritativnosti i normativnosti ne mogu izjednačavati sa socijalnim enciklikama ili poslanicama biskupa Katoličke Crkve; već je više riječ o pojedinačnim mišljenjima stručnih tijela i crkvenih odbora (npr. Evangelische Kirche Deutschland, EKD, Der Rat der EKD). Važno pitanje koje se pritom nameće je pitanje recepcije i diskusije mišljenja i memorandumu na različitim razinama unutar samih protestantskih Crkvi, kao i njihova poznavanja na različitim razinama unutar Katoličke Crkve i drugih kršćanskih Crkvi (2005, 275–278).²

¹ Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu sadržaji socijalnog nauka Crkve se poučavaju od akademske godine 1898./99. U ovom kontekstu je zanimljiva činjenica jednoga putovanja dok se »u nazivlju kolegija tako i u teološkom promišljanju, nije otvorio put *socijalnom nauku Crkve*«. Naime, sadržaji socijalne problematike su se jedno vrijeme predavali pod nazivom »Sociologija«, »Načela kršćanske sociologije«, »Katolička sociologija« i »Kršćanska sociologija«. Ova nazivlja kolegija se od akademske godine 1973./74. više ne pojavljuju (Baloban 2006, 1013–1027).

² Zanimljivo je da se i o Socijalnoj etici kao samostalnoj disciplini unutar protestantske teologije počinje govoriti od 1945. godine (Dahm 1991, 136).

Razvoj socijalnog nauka Katoličke Crkve u kontinuitetu više od 120 godina u bitnome označuju službeni socijalni dokumenti i njihova temeljita teoretska razrada socijalne dimenzije kršćanske vjere. No, njegov identitet se ne iscrpljuje u nauci vrhovnoga crkvenoga učiteljstva, već njegovu bitnu sastavnicu čini kontekstualizacija gdje do izražaja ponajprije dolazi njegova teološka dimenzija. Naime, socijalni nauk Crkve se razvio u značajnu teološku disciplinu koja u svojoj induktivno-deduktivnoj metodološkoj dinamici od »promatranja« preko »vrednovanja« ide prema »djelovanju« kao svome cilju. Daljnja teoretska refleksija se vrši na »srednjoj razini konkretne socijalne etike« u svrhu ostvarenja prakse i vršenja proročkog utjecaja na razvoj čovječanstva od pojedinca, preko malih skupina do cijele mjesne Crkve i svih »ljudi dobre volje«. Ipak, vršenje proročkog utjecaja na razvoj čovječanstva zadobit će svu svoju puninu i vjerodostojnost tek po dinamiziranju i aktiviranju vlastitih socijalnih zahtjeva među kojima su svakako suradnja i dijalog s vlastitom braćom i sestrama u kršćanskoj vjeri.

Kao »otvoreno gradilište« (*Kompendij*, br. 86) socijalni nauk Katoličke Crkve nudi izvrsne mogućnosti plodonosne suradnje sa svakim kršćanskim socijalnim učenjem. Socijalno učenje i socijalna dimenzija kršćanske vjere mogu postati izvrsnim susretištem, sredstvom dijaloga i suradnje pravoslavaca, protestanata i rimokatolika. Dakako, ta susretanja, dijalozi i suradnje bit će ponajprije izvor međusobnog obogaćivanja i rasta, a zatim i izvor produbljenja znanja o sadržaju i poruci socijalne dimenzije kršćanske vjere kojoj životom jednako pripadamo i koja, ukoliko ćemo je živjeti u dijalogu i suradnji, može postati predvodnicom u rješavanju gorućih svjetskih pitanja socijalne pravde, ljudskih prava, mira i okoliša.

1. Socijalna dimenzija kršćanske vjere – sadržaj i poruka

Produbljenje znanja o sadržaju i poruci socijalne dimenzije kršćanske vjere dobar je početak. Riječ je o zajedničkom korijenu iz kojega se razvija socijalno učenje kršćanstva i kršćanskih Crkava. Pod socijalnom dimenzijom kršćanske vjere zapravo se misli biblijska dimenzija kršćanske vjere i njezino biblijsko utemeljenje jer svoje korijene ima u riječi Božjoj, »u biblijskim tekstovima, starozavjetnom i novozavjetnom vjerskom životu i bogoštovlju. Nemoguće je baviti se socijalnim naukom Crkve a ne poznavati i ne baviti se riječju Božjom, posebice njezinom aktualizacijom u suvremenom svijetu.« (Migles 2013, 145) I iako se na

američkom govornom području nerijetko može čuti da je socijalni nauk Crkve *best kept secret*, ipak Bog od samih početaka poziva na pravednost i na integriranje socijalne dimenzije u vjernički život, što kroz povijesno razdoblje već više od 2000 godina životom svjedoče mnogi sveti muškarci i svete žene. Svrha produbljenja znanja o biblijskoj poruci i sadržaju je oblikovanje kršćanske svijesti i savjesti o socijalnim pitanjima – važne zadaće koju jednako mogu osvijetliti i pravoslavna i protestantska i katolička tradicija, pri čemu jedni od drugih možemo mnogo toga naučiti. Prvenstvo opet ide socijalnoj dimenziji, međusobnim i zajedničkim angažmanima na svim razinama jer »monopol u tumačenju društvene stvarnosti ili predlaganja rješenja za suvremene probleme« (*Evangelii gaudium*, br. 184) ne posjeduje nitko, ni papa ni Crkva, već »spada na kršćanske zajednice da svaka u svojoj zemlji objektivno raščlani postojeće stanje« (br. 184; *Octogesima adveniens*, br. 4).

Mnogobrojna su biblijska područja i teme koje u odnosu na socijalno učenje omogućuju refleksiju, odgovarajući prikaz ali i pristup koji će voditi pravom kršćanskom obraćenju koje će znati ozbiljno računati sa socijalnom dimenzijom ljudskoga i vjerničkoga života te će u socijalnom učenju i socijalnoj etici znati prepoznavati prostor koji evanđeljem želi zahvatiti i konkretnu društvenu problematiku. Socijalna dimenzija euharistije i socijalna duhovnost dva su temeljna ishodišta čiji se prvotni stav može sažeti u misao da je kršćanska vjera ujedno i vjera konkretnoga ljudskoga života, vjera koja nadvladava bilo duhovni bilo društveni individualizam. Euharistija i duhovnost ne mogu se promatrati izvan odnosa prema ljudskom i društvenom; »mistika duhovnosti« i »mistika sakramenta« produžuju se u socijalno-političkom angažmanu (Valković 1992, 13; 1996, 10) i u društvenom osjećaju (Valković 1981, 323). U enciklici o kršćanskoj ljubavi *Deus caritas est* Benedikt XVI. je uputio prije svega na prožimanje vjere, bogoslužja i ethosa kao jedne jedine stvarnosti koja se oblikuje u susretu s Božjom agape, dočim »euharistija koja ne prelazi u konkretna djela ljubavi sama je u sebi krhka i nepotpuna« (2006, br. 14). Socijalna dimenzija euharistije je imperativ kršćanima za praktično zauzimanje jer »ako pak u svojem životu ne pridajem nikakvu pažnju drugome i želim biti samo `pobožan´ i vršiti svoje `vjerske dužnosti´, i moj odnos s Bogom postat će sve neplodniji« (br. 18). Ukoliko »euharistija doista simbolički označava jedinstvo svih ljudi, onda ona mora nešto više značiti i na ovom polju. S druge strane, ako euharistija

doista nije djelotvorna, ona vrlo lako može postati čimbenik stagnacije i konzervatizma u društvenom pogledu.« (Valković 1981, 320)

Na spomen svetoga Pavla i euharistije svi se rado prisjećamo njegovog vjernog prenošenja predaje o euharistiji, no, nerijetko se zaboravlja da je u Prvoj poslanici Korinćanima riječi euharistije i čin blagovanja Gospodnje večere stavio u kontekst socijalnog i etičkog problema sukoba i prepirki u zajednici. Smjernice koje je pritom dao pokazuju da su pitanje pravednosti i skrbi za najranjivije sastavni dio središnjeg čina kršćanskoga zajedništva, slavlja Gospodnje večere (1 Kor 11,17-34). Prema tumačenju hrvatskoga bibličara i egzegete »Isus je prisutan u Euharistiji tako da se kršćani vjerskim uzdizanjem u zajedničarskom slavlju Kristovog sakramenta usredotočuju i na socijalno zalaganje za druge ljude. Prvo se to odražava među onima koji slave Euharistiju ali po njima i na svu okolinu. Za takve kršćanske zajednice danas, kao što je to bio slučaj na početku u Pracrkvi, spasenjska nada nije daleka, nije utopija izvan povijesti i onosvjetska, dostižna tek nakon smrti. Takvo vjerničko poimanje Boga kao stvoritelja, otkupitelja i svedržitelja ne dopušta nikome pretpostavku da su privredni, politički i drugi javni poslovi izvan Božje moći, autoriteta i brige.« (Hohnjec 2001, 777–778) Pavlov primjer jednako zorno pokazuje da socijalna dimenzija kršćanske vjere ima svoju teoretsku i praktičnu dimenziju. Teološku viziju svojih poslanica odjelotvorio je misionarskim djelovanjem ispunjenim praktičnim karitativnim radom i potvrđivanjem solidarnosti među Crkvama. Tako i socijalno učenje Crkava kritički produbljuje sadržaj vjere kako se vjera ne bi odvojila od konkretnog života, kako bi ortodoksija i ortopraksa ostale povezane, kako bi sakramentalno zajedništvo dobilo svoj izražaj u socijalnom i društvenom, kako vjernici ne bi živjeli na način da između onoga što slave nedjeljom i načina na koji žive ostalih šest dana u tjednu postoji jaz (Donahue 2004, 30–31).

Socijalne implikacije euharistije također su predmet protestantskog i pravoslavnog teološkog razumijevanja. Poznata je rečenica koju je izrekao Wilhelm Löhe, a koja izriče nutarnju povezanost dijakonijskoga služenja i liturgije: »All diaconical work goes out from the altar.« (Munteanu 2010, 275) Riječ je o takvom razumijevanju koje autentično dijakonijsko djelo Crkve temelji na euharistijskom dinamizmu obnove ljudskoga dostojanstva: »Dijakonijsko djelo ima liturgijsku dimenziju jer je bilo koji oblik podrške ljudskom biću izraz Božje ljubavi u duhovnim

i tjelesnim potrebama. Istinsko dijakonijsko djelo je liturgijsko služenje.« (276) Alexandros K. Papaderos tumači dijakoniju kao praksu istinske vjere i istinske proslave Boga koja svoje središte ima u euharistijskoj liturgiji. Taj »liturgijski impuls« određuje ritam privatnog i javnog života vjernika koji se u ekumenskim raspravama približavao i izrazom *Liturgie nach der Liturgie*, no, ne na način drugorazrednosti i inferiornosti dijakonijskog djela u odnosu na liturgijsko bogoslužje, već na način istinske liturgijske dijakonije (Gabriel 2005, 68).

Most poveznica je socijalna duhovnost. U odnosu na ostale oblike socijalnoga djelovanja – po svojoj duhovnoj i kontemplativnoj dimenziji – ona ga čini specifičnim. Veličina vjere izriče se kroz duhovnost, stoga socijalna dimenzija kršćanske vjere traži socijalnu dimenziju kršćanske duhovnosti. Socijalna duhovnost označava kako socijalna dimenzija kršćanske vjere traži otvaranje prema svijetu; senzibiliziranost za uranjanje u otajstvo Boga i istovremeno uključivanje u društvo (*Kompendij*, br. 545). Ona je zahtjev za integracijom socijalne dimenzije vjere u sveopće poslanje Crkve, napose u život vjernika laika koji svoje socijalno-političko djelovanje neće odvajati od vlastite kršćanske duhovnosti. Potrebu za socijalnom duhovnosti svjedoče dramatične prijetnje naspram čovjeka: jaz između bogatih i siromašnih se i dalje produbljuje; siromašni snose teret vraćanja dugova; bezobzirna primjena tehničkog razvoja stvara teške ekološke probleme; svedruštveni sustav je nesposoban stvarati i zadržavati zaposlenja; zbog egzistencije i opstanka napuštaju se domovi, konzumeristički mentalitet se i dalje nezaustavljivo širi.

Mnogobrojne su kršćanske perspektive kojima pravoslavne, protestantske i katoličke zajednice mogu osvijetliti oblike i načine življenja socijalne duhovnosti. Ne može li se, između ostaloga, socijalna duhovnost promatrati i kao ključ za istinsku ekumensku suradnju? Ne proizlaze li ekumenski odnosi upravo iz socijalne dimenzije vjere i traže svoj izričak u izvanjskoj/socijalnoj dimenziji? Upravo zbog toga socijalni nauk Crkve može biti korisno sredstvo ekumenske suradnje i jedinstva kršćana na području obrane dostojanstva ljudske osobe, promicanja mira, pomoći siromašnima, očuvanja stvorenoga svijeta. *Kompendiju socijalnog nauka Crkve* ususret dolazi i prvi službeni dokument Ruske pravoslavne Crkve *Osnovi socijalne koncepcije Ruske pravoslavne Crkve* koji je svečano predstavljen 2007. godine i na Bogoslovskom fakultetu u Beogradu. Mogućnosti plodotvorne suradnje i obogaćenja uzajamnih odnosa u

dokumentu se izriču stavom: »Ne postavljajući neposredno obraćenje svih u pravoslavlje za uslov saradnje...« (br. 1.4.), kao i tumačenjem koji u iznesenom vidi »rasterećenje kršćana i otvaranje prostora za inicijative u sučeljavanju sa zlom u društvu« (Krstić 2012, 193).³

2. Ekumenska dimenzija socijalnog nauka Crkve, socijalne etike i socijalnog učenja pravoslavlja

Ekumenska dimenzija socijalnog nauka Crkve jače je došla do izražaja u nekoliko socijalnih dokumenata Katoličke Crkve. Ponajprije tu treba spomenuti encikliku pape Ivana XXIII. *Pacem in terris – Mir na zemlji* (1963) kojom se obraća svim ljudima dobre volje i upućuje poziv na izgradnju mira svih naroda u četiri temeljna pokreta koja će nositi izgradnju društva: u istini, pravednosti, ljubavi i slobodi. Duboka i nadasve aktualna poruka o prvenstvu ljudske osobe na jedan prirodan i spontani način vodi do br. 157 gdje upućuje na normalnost i očekivanost suradnje katolika s drugim kršćanima, nekršćanima i svim ljudima dobre volje. Prigodom 50. obljetnice enciklike glavni tajnik Svjetskog vijeća Crkava dr. Olav Fykse izrazio je želju poduzimanja zajedničkog ekumenskog hodočasničkog puta pronalaženja i izgradnje pravde i mira koji će kršćane učiniti vjerodostojnijim svjedocima mira u svijetu velike potrebe pravde i mira (2013). Isto je poručio papa Franjo u enciklici *Evangelii gaudium*:

»Moramo uvijek imati na umu da smo hodočasnici koji hodočaste zajedno. To znači da moramo imati iskreno povjerenje u svoje suputnike, odbacujući sumnje i nepovjerenje, i gledati prije svega ono što svi tražimo: mir koji blista s lica jednoga Boga. Uzdati se u drugoga jest umijeće i mir je umijeće. Isus je rekao: 'Blago mirotvorcima' (Mt 5,9). U vršenju te zadaće, također u našoj sredini, ispunjava se drevno proroštvo: 'mačeve će prekovati u plugove' (Iz 2,4).« (br. 244)

Izrečeni stavovi pozivaju na korak dalje, na konkretno pružanje zajedničkoga svjedočanstva, na obvezu suradnje u služenju: dostojanstvu ljudske osobe u svakom životnom stadiju; obitelji i braku; miru i općem dobru; pogođenima bijedom gladi, neimaštine, nepismenosti, nejednake

³ Krstić također ustvrđuje da je *Kompendij socijalnog nauka Crkve* »dobra osnova za raznovrsne međuhrišćanske dijaloge i dalja promišljanja ... Kompendijum je dobra prilika da se u našoj sredini unapredi teološko promišljanje o savremenim društvenim temama.« (2012, 177)

raspodjele dobara; izgradnji pravednijeg i humanijeg društva (*Zajednička izjava pape Franje i ekumenskog patrijarha Bartolomeja I.*, 25. svibanj 2014). Pitanje je može li se i na razini teološke suradnje učiniti korak dalje. Većno sredstvo bit će socijalna dimenzija vjere.

U ovom kontekstu vrijedi spomenuti dokument *Pravda u svijetu* kojeg 1971. godine po prvi puta nakon Drugog vatikanskog koncila objavljuju biskupi svijeta okupljeni na Sinodi. Među važnim zadaćama i konkretnim koracima koje su kršćani pozvani činiti na putu ostvarivanja pravde je ostvarivanje pravednosti po ekumenskoj suradnji. Poruka se može sažeti u dvije najpoznatije i najviše citirane rečenice ovoga dokumenta: »Borba za pravdu i sudjelovanje u preobražaju svijeta u potpunosti nam se ukazuju kao sastavni dio propovijedanja Evanđelja: to jest poslanja Crkve za otkup čovječanstva i njegovo oslobođenje od svake potlačivosti.« (392) »Ako Crkva mora svjedočiti o pravdi, ona priznaje da svaki onaj koji se usuđuje ljudima govoriti o pravdi mora najprije sam biti pravedan u njihovim očima. Moramo dakle ovdje brižljivo ispitati sam način djelovanja, posjedovanja i stil života u Crkvi.« (400) Stoga je razumljiv izričit poziv na odgovornost uspješnog promicanja ekumenske suradnje jer promicanje socijalne dimenzije kršćanske vjere, zalaganje za ostvarenje pravde, mira i razvitka naroda u svijetu ne može se ostvariti bez suradnje među kršćanima. Ta suradnja će ponajprije obuhvaćati »aktivnosti koje se odnose na obranu dostojanstva ljudske osobe i njezinih fundamentalnih prava, a posebno prava na vjersku slobodu« (403). No, suradnička aktivnost će uz zajednički angažman na praktičnoj razini obuhvatiti i »proučavanje evanđeoske nauke ukoliko se odnosi na ukupnu kršćansku djelatnost« (403). Nije li socijalni nauk Crkve, odnosno socijalno učenje Crkava sredstvo takve suradnje koja je na razini zajedničkog učenja i studiranja evanđeoskih vrijednosti i načela usmjerenih ka promicanju pravednosti te koja pomiče ka suradnji na razini teologije i duhovnosti?

Govorom o ekumenskoj dimenziji socijalnoga učenja želi se naglasiti sljedeće: kao sredstvo evangelizacije socijalno učenje kršćanstva je ujedno i sredstvo komunikacije i dijaloga. No, takvo razumijevanje socijalnoga dijaloga otkriva njegovu ne samo vanjsku dimenziju (u odnosu na društveni život) već i njegovu unutarnju dimenziju (u odnosu na međusobnu komunikaciju i suradnju svih kršćana). Autentičnost socijalnoga učenja zahtijeva komunikaciju i *ad intra*, ne samo *ad extra*.

Činjenica jest da su socijalni nauk Crkve, kršćanska socijalna etika, u novije vrijeme i socijalno učenje pravoslavlja odgovor na promjene u svijetu, na mentalitet i način života suvremenoga čovjeka. Ipak, oblici njihove međusobne suradnje i komunikacije bili su i jesu određeni specifičnim kontekstima. Otuda potreba za razvijanjem ekumenske dimenzije socijalnog učenja. To više što suvremena pluralistička društva i njihove »liste vrijednosti« traže zajedničku brigu oko kršćanskih vrednota svih kršćana, kršćanskih Crkvi i zajednica. Potrebu da se Pravoslavne Crkve uključe u dijalog o društvenim moralno-etičkim pitanjima prepoznaje se i izvan njezine zajednice. Rečeno je da socijalna dimenzija kršćanske vjere poziva na produblјivanje komunikacijskog razumijevanja i prenošenja njezine poruke. Iz toga razloga socijalni nauk Crkve »svojom posebnom odgovornošću drži ekumensku komunikabilnost svojega rada te se trudi uključiti međureligijski, međukulturalni i međuvjerski dijalog« (Boswell 2000, 146). Biti Crkvom u današnjem svijetu znači posviješćivati socijalnu dimenziju kršćanske vjere, njezinu unutarnju i vanjsku komunikabilnost. Zajednička uvjerenja i vizije u vidu suočavanja sa zajedničkim društveno-socijalnim pitanjima i problemima tako će postati velikim nadahnućem za sve ljude i strukture dobre volje.

Znači li rečeno kretati se u smjeru odbacivanja dijela svoje biti, ograničenja vlastitoga karaktera? Naprotiv, otvorenost dijalogu i produblјivanje pristupa mogu jedino biti u službi obogaćenja, razvoja i obnove. Jedinstveni primjer je *Zajednička izjava o etici okoliša* (2002.) Ivana Pavla II. i Bartolomeja I., takozvana Venecijanska izjava. Zašto tu otvorenost vizijama i kreativnim zajedničkim prijedlozima ne ostvarivati i na »nižim«, teološkim i vjerničkim razinama koje imaju važnu zadaću kontekstualizacije socijalnoga učenja i usmjeravanja prema onome što je bitno, a to je konkretna praksa koja snaži vjerodostojnost, pri čemu će »oživljavanje istinskog ekumenizma« (Migles 2013, 182) biti zalogom otkrivanja nove perspektive čovječnijega svijeta. Uzor i primjer takve uspješne suradnje su i 22 zajednička teksta koje su objavile Njemačka biskupska konferencija i Vijeće Evangeličke Crkve u Njemačkoj.⁴ Posljednji su objavile u veljači 2014. godine jer je gospodarska i društvena situacija doživjela mnoge duboke promjene i danas stoji pred mnogim novim

⁴ Lista svih objavljenih zajedničkih tekstova kao i mogućnost preuzimanja većine tekstova u cijelosti dostupna je u: <http://www.ekd.de/EKD-Texte/2064.html> (8. listopad 2014).

izazovima, te se ponovno izjašnjavaju o zajedničkoj odgovornosti za izgradnju društva na zajedničkim vrijednostima slobode, solidarnosti i pravednosti (*Gemeinsame Verantwortung für eine gerechte Gesellschaft* 2014) i pokreću – *Die Sozialinitiative der evangelischen und katholischen Kirche*, ekumensku socijalnu inicijativu za obnovu gospodarskog i društvenog uređenja u Njemačkoj kako bi se u ekumenskim odnosima pokrenula javna rasprava i na taj način učinilo politiku mogućom.

3. Umjesto zaključka: Prema ekumenskoj socijalnoj misli?

Ekumenska socijalna misao ne spada među znanstveno-teološke discipline, niti predstavlja teoretski program; kao takva ona je još uvijek, ističu protestantski autori, *desideratum* (Gabriel 2005, 17–19; 233–237; Körtner 2005, 99–101). Ekumenska socijalna misao je pojam kojim se označavaju ona ekumenska zbivanja čiji je cilj ekumensko zbližavanje kršćanskih socijalnih učenja. Ona označava napore kojima se u ekumenskoj perspektivi želi formulirati zajednička vizija kršćanske etike i kao takvu je u javnosti zastupati. Ekumenska socijalna misao označava prije svega nastojanja da se evangelička socijalna etika, jer je karakteriziraju različiti koncepti socijalne etike, razvija unutar ekumenske perspektive.

Razvoj ekumenske socijalne misli je uvjetovan razvojem ekumenskog pokreta 20. stoljeća. Valja imati na umu da je riječ o pokretu koji se javlja unutar protestantizma koji je najviše osjetio jaz kršćanske razdvojenosti. Svoj dalekosežni izražaj zadobio je kroz pokret za »praktično kršćanstvo« svjetske organizacije »Life and Work« (Život i djelo), sa sjedištem u Stockholmu (1925.). Djelovanje toga pokreta je pokazalo da na svjetskoj razini postoji pitanje ujedinjenja kršćanskih Crkvi što je dovelo do stvaranja krovne ekumenske organizacije kršćanskih Crkvi i denominacija pod nazivom Ekumensko vijeće Crkava (odnosno Svjetsko vijeće Crkava, 1948., Amsterdam).⁵ Čini se da je dio današnjih teologa, i to protestantskih, shvaćanja »kako je Ekumensko vijeće crkava (EVC) prestalo biti pokretačka snaga koja gura ekumenski pokret naprijed« (Macut 2013, 144)⁶ uzrok čemu je različitost stavova unutar protestant-

5 Pregled pojedinih teoloških koncepata unutar kojih su protestantski teolozi razvijali ekumensku socijalnu etiku donosi Krause, Gerhard i Müller, Gerhard, ur. 2000. *Theologische Realenzyklopädie (TRE)*, XXXI, New York: de Gruyter.

6 Macut ističe da, primjerice, protestantski teolog Fulvio Ferrario »smatra kako je danas glavna pokretačka snaga ekumenskog pokreta Katolička crkva. Naime, svo-

skih Crkava i među protestantskim kršćanima, pa čak i oko toga koliko će se pozornosti pridati socijalnim pitanjima (Fey 2004, 259). Razumljiva je stoga rastuća svijest unutar protestantizma da se ekumenska socijalna misao valja oblikovati u širem kontekstu nego što ga pruža ekumenski pokret unutar Ekumenskog vijeća Crkava (Gurney 2006, XXV).

Unatoč krizama, ekumenskih susreta ne nedostaje. Plod sve-crkvene ekumenske suradnje i dijaloga nadasve se očitovao u *Ekumenskoj povelji – Charta Oecumenica*, potpisanoj 2001. godine u Strasbourgu od strane Konferencije europskih Crkava i Vijeća europskih biskupskih konferencija. Unutar drugoga podnaslova »Na putu prema vidljivom zajedništvu Crkava u Europi« ističe se potreba zajedničkoga naviještanja evanđelja na socijalnom području. Posredovanje evanđelja društvenoj javnosti i ostvarenje socijalne zauzetosti i političke odgovornosti čitavoga Božjega naroda velika je zadaća europskih Crkvi i put do vidljivoga zajedništva.

U zajedničkom naviještanju evanđelja njemačkim Crkvama pripada »pionirsko mjesto«, a slijede ih Austrija i Švicarska. Postupak, odnosno metoda kojom se proučava socijalna problematika i zauzima crkveni stav s konkretnim prijedlozima za opće dobro društva preuzeta je od američkih biskupa koji su uveli metodologiju »konzultacijskih procesa« (*Economic Justice for All*, br. 3; Valković 1998, 120–122). Zahvaćanje u socijalnu problematiku ne može se događati izvan konzultacijskih procesa, kako unutar Crkve tako i s drugima. Ti konzultacijski procesi ne označavaju ništa drugo doli jedan »viši stupanj sudjelovanja i participacije« (Valković 2001, 138) koji nas pomažu u vježbanju i rastu u školi zajedništva. Pitanje je zainteresiranosti i zauzimanja za izgradnju suradnje i konzultacija: vidi li se socijalno pitanje kao mjesto buduće suradnje?

Zaključno treba ustvrditi da drugoga puta za kršćane nema. Socijalni nauk Crkve, protestantska socijalna etika i socijalno učenje Pravoslavne Crkve mogućnost su plodonosne suradnje. Iako ekumenska socijalna misao jest *desideratum*, ideja o oblicima zajedničke suradnje unutar ovih područja ne može nedostajati.

jim impresionirajućim bilateralnim razgovorima, analizama dokumenata, itd., Katolička se crkva profilirala kao jedina konfesija koja je danas u stanju na svjetskoj razini voditi i usmjeravati ekumenski put.« (bilj. 38)

Reference

- A. A.** 2006. *Kardinal Martino u Beogradu*. www.zvonik.rs/arhiva/1381/ZV02.html (1. listopad 2014).
- Baloban, Stjepan.** 2006. Socijalni nauk Crkve u Hrvatskoj. Katedra socijalnog nauka Crkve. *Bogoslovska smotra* 76: 1013–1027.
- Benedikt XVI.** 2006. *Deus caritas est – Bog je ljubav. Enciklika o kršćanskoj ljubavi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- – –. 2009. *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Boswell, Jonathan, Francis P. McHugh in Johan Verstraeten, ur.** 2000. *Catholic Social Thought: Twilight or Renaissance?* Leuven: Peeters Publishers.
- Čebotarev, Andrej.** 2006. Bioetičko naučavanje Ruske pravoslavne Crkve. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 4: 161–178.
- Dahm, Karl-Wilhelm.** 1991. Zwischen Götzenkritik und Gestaltungsauftrag. Die Evangelische Sozialethik auf dem Weg in das neue Jahrtausend. *Jahrbuch für Christliche Sozialwissenschaften* 32: 133–154.
- Donahue, John R.** 2004. The Bible and Catholic Social Teaching. V: Kenneth R. Himes, ur. *Modern Catholic Social Teaching. Commentaries and Interpretations*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Evangelička Crkva u Njemačkoj i Njemačka Biskupska Konferencija.** 1998. *Za budućnost u solidarnosti i pravdi* (1997.). Zagreb: Savez samostalnih sindikata Hrvatske.
- Fey, Harold C.** 2004. *A History of the Ecumenical Movement, II: 1948–1968*. Eugene: WCC Publications.
- Gabriel, Ingeborg, Alexandros K. Papaderos in Ulrich H. J. Körtner.** 2005. *Perspektiven ökumenischer Sozialethik. Der Auftrag der Kirchen im größeren Europa*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag.
- Gurney, Robin, Heidi Hadsell in Lewis Seymour Mudge, ur.** 2006. *Beyond Idealism: A Way Ahead for Ecumenical Social Ethics*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing.

Hohnjec, Nikola. 2001. Euharistija, solidarnost i zajedništvo. *Bogoslovska smotra* 70: 773–786.

Ivan XXIII. 1991. Pacem in terris – Mir na zemlji. Encikličko pismo o miru svih naroda. V: Marijan Valković, ur. *Sto godina katoličkoga socijalnoga nauka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Initiative des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz für eine erneuerte Wirtschafts- und Sozialordnung. 2014. *Gemeinsame Verantwortung für eine gerechte Gesellschaft*. <http://www.ekd.de/EKD-Texte/92055.html> (8. listopad 2014).

Krstić, Zoran. 2012. *Pravoslavlje i modernost. Teme praktične teologije*. Beograd: Službeni glasnik.

Körtner, Ulrich H. J. 2005. *Wohin steuert die Ökumene?: vom Konsens- zum Differenzmodell*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Macut, Ivan. 2013. Ekumenska povelja (Charta Oecumenica). *Služba Božja* 53: 134–155.

Migles, Silvija. 2013. *Teološka misao Marijana Valkovića u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Munteanu, Daniel. 2010. Ecumenical Diaconical Work as a Cultural Contribution to the Humanization of our Contemporary Society. V: Matthew J. Pereira, ur. *Philanthropy and Social Compassion in Eastern Orthodox Tradition: Papers of the Sophia Institute Academic Conference, New York, Dec. 2009*. New York: Theotokos Press.

Papa, Franjo. 2013. *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Papinsko Vijeće »Iustitia et Pax«. 2005. *Kompendij socijalnog nauka Crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Sabor Ruske pravoslavne Crkve. 2007. *Osnovi socijalne koncepcije Ruske pravoslavne Crkve*. Novi Sad: Beseda.

Vijeće europskih biskupskih konferencija, Konferencija europskih Crkava. 2002. *Charta oecumenica. Ekumenska povelja za rast suradnje među Crkvama u Europi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Valković, Marijan. 1981. Za život svijeta. Euharistija i društveni angažman. *Bogoslovska smotra* 51: 308–324.

— — —. 1992. Društveni nauk Crkve: narav, aktualnost i problematika. *Bogoslovska smotra* 62: 8–22.

— — —. 1996. Socijalno-etička dimenzija župe. Izlaganje na II. kolokviju o recepciji Koncila pod nazivom 'Kršćansko zajedništvo i župa'. *Kana* 27: 10.

— — —. 1998. Pogovor. *Za budućnost u solidarnosti i pravdi (1997.)*. *Evangelička Crkva u Njemačkoj i Njemačka Biskupska Konferencija*. Zagreb: Savez samostalnih sindikata Hrvatske.

— — —. 2001. Značenje socijalnog nauka Crkve u tranzicijskim zemljama. V: Stjepan Baloban, ur. *Gospodarsko-socijalni izazovi u tranzicijskim zemljama*. Zagreb: Institut Društveni znanosti Ivo Pilar i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve.

Zajednička izjava pape Franje i ekumenskog patrijarha Bartolomeja I., 25. svibanj 2014. <http://www.ktabkbih.net/info.asp?id=44382> (8. listopad 2014).